

Velikom stručnošću i primjerenim kritičkim aparatom, te znanstveno dokumentirano, autor je sabrao golemu građu od početaka prvih znanja i prirodnoznanstvenih predodžbi u Hrvata, do 20. stoljeća, prateći kontinuitet hrvatske prirodnoznanstvene misli i njeno značenje u izgradnji nacionalne opstojnosti uza svu izuzetnost povijesne sudbine. Naznačivši smjernice daljem istraživanju kako niza načelno-teorijskih tako i konkretnih pitanja, ispunio je temeljni zadatak naše prirodnoznanstvene historiografije i pridonio razumijevanju naše baštine, ali i — njenoj valorizaciji.

Ljerka Šifler-Premec

LEXIKON DES MITTELALTERS

U listopadu 1967. izašao je iz tiska prvi sveščić ovog opsežnog djela koje izdaje Artemis Verlag, München—Zürich, a u studenom 1980. i deseti koji je označio prvu knjigu obuhvativši natuknice *Aachen — Bettelordenskirchen*. Do sredine 1983. izašlo je daljnjih sedam sveščića (drugog sveska) koji obasiju natuknice *Bettelerwesen — Castro*. Lexikon (dalje L) vremenski obuhvaća doba od oko 300. do 1500. i sav evropski srednji vijek, te Bizant, Islamski i Osmanski svijet, dakle rubna kulturna područja Evrope koja su imala ne mali utjecaj na srednji vijek u Evropi. Djelo je to kojem je izdavač namijenio da bude nastavak poznate Pauly-Wissowa: *Real-Encyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*. L. je bio prikazivan i ocjenjivan u povijesnim časopisima *Annales*, *Economies-Sociétés Civilisations*, *Historische Zeitschrift*, *The Journal of Medieval History* i drugima, ali za ovaj osvrt oni i drugi tekstovi koji su L. pratili nisu uzeti u obzir.

Pristup osvrtu na tako svestrano djelo može biti dvojak: sa stajališta ostvarenja leksikografskih načela ili sa stajališta sadržajnog pokrivanja cjeline odnosno pojedinih nacija i zemalja. Ovdje će veća pažnja biti posvećena drugom aspektu, s težištem na hrvatskoj srednjovjekovnoj povijesti i povijesti današnjeg područja Jugoslavije u srednjem vijeku. Gotovo je nepotrebno istaći da L. obuhvaća kako duhovnu kulturu tako i materijalnu — prežitke prošlosti koji su otrgnuti iz nje-dara zemlje arheološkim istraživanjima, umjetničke spomenike, građevine, te rezultate ljudskog djelovanja u drugim granama. L. je namijenjen specijalistima i u njemu nema kompromisa u odstupanju koje bi eventualno mogli poželjeti »obični« čitaoci, npr. u prvom svesku na 2094 stupca ukupno samo 17 ilustracija, dakako sve crteži, sheme, u strogoj funkciji objašnjenja i dopune teksta bez i jedne slike.

Predgovoru prethodi popis urednika za pojedina razdoblja i zemlje, savjetnika i urednika struka, bez — za nas nezamislivo — i jedne titule uz ime. Predgovor se sastoji od tri dijela: razvoj slike srednjeg vijeka (zum *Mittelalterbild und seinen Wandlungen*), izgradnja koncepcije, te prostorne i vremenske granice. Slijede iscrpne opće upute za upotrebu L., popis ilustracija i grafičkih znakova, opsežan i iscrpan popis kratica i vrlo opširan popis kratica citiranih izvora i literature.

Od autora koji su do sada surađivali, od stručnjaka koji su ponikli ili su još uvijek u Jugoslaviji, nalazimo nekolicinu: Sima Ćirković, Božidar Ferjančić, Jadran Ferluga, Jovanka Kalić i Ljubomir Maksimović. Samo je po sebi razumljivo da Ferluga, Ferjančić i Maksimović obrađuju uglavnom teme vezane uz Bizant, a preostala dva autora uglavnom srpske teme i one koje se odnose na naš srednji vijek.

Hrvatska povijest srednjeg vijeka može se naći u nekoliko tipova članaka. U sintetskim i kompleksnim člancima, gdje su pojmovi obrađeni po pojedinim regijama Evrope, to je redovno pod natuknicom Ugarska, Bizant ili južnoslavenski.

Izuzetno je odvojena Srbija, samo ponekad vezana s Hrvatskom. Drugi tip članka je obradba pojedinih pojmova, pojedinaca, regija, gradova ili spomenika.

Kako je prošla srednjovjekovna Hrvatska, a kako Jugoslavija? Opća razina obradbe materijala je vrlo temeljita, pa se u bibliografiji navode čak i ona djela koja se u trenutku pisanja pojedinog članka nalaze još u tisku. Kod radova uz koje se nalazi sažetak na nekom od svjetskih jezika to je označeno u uglatoj zagradi. Neću navesti sve one jedinice bilo kompleksne ili pojedinačne koje se odnose na nas, spomenut ću neke za koje držim da su bitne za uočavanje odnosa spram nas. Slijedit ću abecedni red natuknica.

Aron, autor (dalje a.) I. Dujčev — jedan je od komitopula koji su digli protubizantski ustanak u zapadnoj Bugarskoj.

Adel (plemstvo), a. H. Göckenjan — o nama nema spomena, utopljeno u natuknicu Ugarska.

Adria (Jadran), a. J. Ferluga i R. Manselli — sažet članak s primjerenim brojem uputnica, ali literaturu (dalje l) daje Manselli, dakako talijansku, i to iz 1915, s koje upućuje na povijest Venecije.

Alphabet, a. dijela o glagoljici III i ćirilici IV F. W. Mareš — dobar članak s pretežno našom l. (Jagić, Štefanić, Đorđić).

Arilje, a. K. Wessel — iznenađuje strani autor, s obzirom na to da je srpski srednji vijek u redakciji i suradnicima zastupljen srpskim povjesničarima; članak dobar, ali bez l.

Balaša, a. A. Ducellier — relativno opširan članak s više uputnica; l. naša: Jireček, Cirković, Božić.

Banat (banovina), a. J. M. Bak — vrlo opširan članak s brojnim relevantnim uputnicama, s netočnim podatkom da je Jajačka banovina srpska. Osim Enciklopedije Jugoslavije (dalje E. J.) l. mađarska.

Banus (ban), a. J. M. Bak — sažet članak s mnogo relevantnih uputnica, na kraju kojega se uočava da su među nabrojenim plemićkim obiteljima iz kojih dolaze banovi navedene samo mađarske plemićke obitelji. U l. samo naša E. J. a dospio je čak i St. Guldescu sa svojom, više nego lošom, poviješću srednjovjekovne Hrvatske, ali objašnjenje nalazimo u činjenici da je ta knjiga objavljena na engleskom jeziku.

Bar, a. P. Bartl — iscrpan članak s uputnicama na teme Drač i Dalmacija, te Balša. U l. Sufflay, Đ. Bošković, Istorija Crne Gore.

Barbara v. Cilli (Barbara Celjska), a. G. Hödl — sažet članak; l. nje-mačka i češka, bez naše.

Bašćanska ploča, a. F. W. Mareš — sažet članak, čak sa sadržajem natpisa; l. dakako sva naša čak i ona koja je bila tada najavljena s oznakom kada bi trebala izaći, te ona u tisku.

Bauer, Bauerntum (seljak, seljaštvo), naše zemlje dospjele su u dvije cjeline; a. IX dijela Istočnosrednja Evropa B. Zientara spominje samo Ugarsku; l. poljska, češka i mađarska; a. XIII dijela Jugoistočna Evropa S. Cirković ograničava se na Ugarsku, Bosnu, Srbiju i Bugarsku, a težište je članka na Srbiji, koju pokriva i l.

Baukunst (graditeljstvo), a. D. Nagorni u dijelu II južnoslavensko gradi-teljstvo dobro, ali kratko obrađuje Istru, Hrvatsku i Sloveniju općenito — od objekata spominje samo zagrebačku katedralu (bez l.) i opširno Dalmaciju sa svim nabrojenim važnijim objektima. Za Srbiju daje objašnjenje da će biti obrađena u shemi Raške i Moravske škole. Tim više iznenađuje da u l. postoji i jedinica o srpskoj arhitekturi, pored naše l.

Bauplastik (plastični ukras građevina), a. D. Nagorni — opširan članak pod natuknicom južnoslavenski prostor, najopširnije obuhvaćena Dalmacija, zatim Srbija i Slovenija; daje opširnu l.

Belgrad (Beograd), a. J. Kalić — opširan članak s primjerenom l.

Benediktiner (Benediktinci). U okviru Ugarske naši krajevi se uopće ne spominju. U dijelu XII Istočno Sredozemlje spominje se samo Dalmacija, a. D. v. Huebner. Iz teksta se vidi da autor ne poznaje hrvatski jezik jer upotrebljava dosta stranih mjesnih naziva, a l. je isključivo na romanskim jezicima. Začuđuje da nije uopće spomenuto trotomno djelo I. Ostojića.

Beneventana, a. A. Petrucci. U tekstu spominje Zadar, a ne spominje tzv. dalmatinski tip beneventane i u l. djelo V. Novaka iz 1920.

Bibldichtung (recepција biblijskih motiva u pjesništvu). U dijelu VI Južno- i istočnoslavenske literature a. Ch. Hannick obrađuje G. Pisidu i M. Marulića, što se odrazilo i na l.

Bijelo Polje, a. D. Nagorni — opširan članak s nekoliko uputnica; l. Corović i sam a.

Bildnis (skulptura), a. D. Nagorni — odvojeno obrađene Srbija i Hrvatska. Relativno opširan članak uz uputnice. Zajedno navedena l.

Biograd na moru, a. P. Bartl — korektan opširan članak s uputnicom na Zadar; l. Jelić.

Biographie (biografija), a. Ch. Hannick — srpske biografije uklopljene pod dio Slavenske književnosti, s ne baš najboljom l.

Bitolj, a. P. Bartl — opširan članak s kojim se povjesničari Makedonije ne bi složili, pa ni s l.

Bojana, a. A. Ducellier — korektan članak; l. naša i sam a.

Borna, a. P. Bartl — opširan članak, uputnica na Ljudevita Posavskog; l. naša; N. Klaić i Antoljak.

Bosnien (Bosna), a. S. Ćirković — opširan članak s brojnim uputnicama. U l. osim V. Klaića, ispuštena cjelokupna hrvatska historiografija.

Braničevo, a. S. Ćirković — korektan opširan članak; l. naša, Dinić.

Branimir, a. S. Ćirković — odviše sažet, ali dobar članak; l. Šišić i N. Klaić.

Brankovići, a. S. Ćirković — korektan opširan članak uz niz uputnica, s našom ažurnom l.

Brief, s izvedenicama (pisma), dio IV Južnoslavenske pokrajine, a. T. Wasilewski — pored Bugarske obrađeni su i naši krajevi, ali neravnomjerno; l. naša.

Buch (knjiga). U dijelu Južnoslavenski prostor a. F. Geldner — vrlo kratak članak u kojem je kao jedno od mišljenja o mjestu tiskanja Misala iz 1483. i Kosinj, te još spominje 1496. i tiskaru na Cebinju, bez l.

Buchmalerei (minijature), a. D. Nagorni — korektan, opširan i detaljan članak s dosta opširnim izborom l.

Budimir, a. P. Bartl — sažet članak, korektan; l. naša.

U natuknici **Bugarska** (a. I. Dujčev) našli su se komitopulj, Samuil, Kliment i Naum i štošta drugo.

Burg (grad), a. S. Ćirković — zajednička natuknica Srbija i Hrvatska obrađene u opširnom članku neujednačenom prema važnosti gradova, uglavnom s našom l. Prema odsustvu uputnice, Knin neće biti obrađen kao posebna jedinica.

Bürger, **Bürgertum** (građanin, građanstvo), a. S. Ćirković u dijelu IV Jugoistočna Evropa — opširan, temeljit i detaljan članak; l. gotovo identična onoj za grad.

Büste (glave i poprsja), a. D. Nagorni — prostor današnje Jugoslavije — vrlo sažet članak, obuhvaćeno najvažnije, s našom I. Petricioli, Maksimović.

Capodistria (Koper), a. P. Bartl — opširan, dobar članak, ali bez naše I.

Nije moguće poreći akribiju izdavaču L, no neprisutnost hrvatske i većeg dijela jugoslavenske historiografije sigurno nije poboljšala obradu natuknica u kojima se mi pojavljujemo. Nema pravila u propustima spram nas. Da će Bugari minorizirati, izbjeći ili prisvojiti povijest Makedonije, nije novost. Nedovoljno prevođenje naših djela na svjetske jezike ima za posljedicu da neki autori koji nisu vični hrvatskom jeziku posizu za iredentistički obojenom talijanskom literaturom. Određen broj podataka o nama razasut je po općim člancima pa ih je bilo gotovo nemoguće izdvojiti za ovaj osvrt. Ugodno iznenađuju strani autori koji su se specijalizirali za pojedina pitanja (naše povijesti), čak i pisali o njima, pa su u pravilu njihovi članci vrlo dobri i poučni za hrvatsku historiografiju; omogućavaju nam da u društvu izgrađenih evropskih historiografija vidimo do kuda smo došli. U nekoliko navrata iznenađuju propusti S. Ćirkovića spram hrvatskoga srednjeg vijeka i nekih vidova povijesti Bosne. Dakako da je nemoguće optuživati za sve propuste spram hrvatskog i jugoslavenskog srednjeg vijeka srpske autore koji surađuju na tom projektu jer je teško pretpostaviti da su oni čitali i mogli utjecati na sve one članke i natuknice koji imaju vezu s nama (neke nedostaju, npr. Babonić, Biskupija, Bribir).

Leksikografska obradba materijala krajnje je racionalna i na vrlo visokom nivou, iako pri navođenju literature ponekad nema potpune ujednaženosti. Samo u jednom slučaju pojavljuje se dvojak način citiranja Istorije Crne Gore.

Projekt je to koji po važnosti za medijevalistiku može ravnopravno stati uz bok akcije Međunarodne unije akademija za izdanje novog Du Cangea, te Repertoriuma srednjovjekovnih izvora. Ako je hrvatska historiografija organizirano pri-nijela svoj obol tim edicijama, ne vidim razloga da se ne pridruži i ne podrži — iako malo kasno, ali možda ne i prekasno — i projekt ovog Leksikona.

M. Švab

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Casopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1984.